

TEORIE DRAMATU

PŘEDÁVÁNÍ INFORMACE – 1. část

VZTAH MEZI INFORMOVANOSTÍ POSTAVY A DIVÁKA

zdroj: Manfred Pfister: Das Drama

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

	identita	vzájemné doplňování	rozpornost
jazykově zprostředkovaná informace	+a	+a	+a
mimojazykově zprostředkovaná informace	+a	+a+b / +b	- a

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- **IDENTITA**

- Už jen hlavní text zajišťuje dostatečné pochopení
- Mimojazykové informace jsou „nadbytečné“ – jazyková informace je převáděna do mimicko-gestické hry a do konkrétní předmětnosti jeviště
- Při identitě jazykových a mimojazykových informací obsahuje hlavní text vždy implicitní inscenační poznámky (vedlejší text)

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Příklad ideálně typické převahy jazykových a mimojazykových informací:
- **WINNIE** (*Pauza. Dotýká se zrcadla*): Dotýkám se tohoto skla, rozbím ho kamenem – (*dělá to*) – odhazuji ho pryč (*háže kámen daleko za sebe*)...
(*Samuel Beckett: Šťastné dny*)
- Zdvojení jazykové a mimojazykové informace

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Silná dominance vztahu identity je motivována i z vnitřního komunikačního systému – Winnie se jeví jako postava s patologickým sklonem k pojmenovávání banalit.
- Vztah identity – hraje důležitou roli v realistické a naturalistické konvenci (Ibsen, Strindberg...)
- To, co je obsaženo v hlavním textu (v dialogu), to je obsaženo i v mimojazykovém sdělování (gesta, mimika...) - redundance

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- **VZÁJEMNÉ DOPLŇOVÁNÍ (KOMPLEMENTARITA)**
- Mimojazykové předávání informace se nevyčerpává v opakování jazykově zprostředkované informace – doplňuje ji do podoby uzavřeného a konkrétního celku → typ: jazykově „+a“, mimojazykově „+a+b“

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Dochází k individualizaci a konkretizaci vysloveného – konkrétní vztah postav v prostoru, vizuální stránka (herec, kostým, dekorace...)

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Hlavní text
 - obsahuje málo implicitních inscenačních poznámek
 - jazykové informování ztrácí na kvantitě
 - objevuje se jednání beze slov
 - vedle jazykové informace je mimojazykově sdělováno něco dalšího, nového, něco „navíc“ – jako doplnění, rozšíření informace →
 - typ jazykově „+a“, mimojazykově „+b“

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- **Příklad: Georg Kaiser „Od rána až do půlnoci“**
- *Pokladna v malé bance. Za přepážkou Pokladník a u pultu Pomocník, který píše. V trubkovém křesle sedí tlustý Pán, funí. Vpravo někdo odchází. U přepážky se za ním dívá Poslíček.*

POKLADNÍK: (klepe na přepážku)

POSLÍČEK: (rychle položí svůj lístek do čekající ruky)

POKLADNÍK: (píše, pod přepážkou vyndá peníze, odpočítá si je na ruku – pak na výplatní prkénko)

POSLÍČEK: (nakloní pokladní prkénko na stranu a vysype peníze do plátěného váčku)

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- PÁN: (*vstane*) Ted' jsme na řadě my tlustí.
(*vytáhne zpod kabátu napěchovaný kožený váček. Přichází Dáma. Drahý kožich, šustot hedvábí*)
PÁN: (*žasne*)
DÁMA: (*s trochou úsilí stiskne kliku u dvířek bariéry a otevře, bezděčně se na Pána usměje*)
Konečně.
PÁN: (*ušklíbne se*)
POKLADNÍK: (*netrpělivě klepe*)
DÁMA: (*tázavé gesto směrem k Pánovi*)
PÁN: (*dává jí přednost*) My tlustí vždycky nakonec.

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Postavy fungují beze slov – mají např. nějaké omezení
- Pokusy o jazykovou seberealizaci se nedaří

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Dumbs shows (alžbětinské drama) nebo německá barokní tragédie:
 - před mluvené scény nebo po nich je zařazeno pantomimicko-alegorické zobrazení ideového významu scény
 - jazykově zprostředkovaná scéna není zde převáděna do mimojazykového komunikačního média (jako při vztahu identity), ale →
 - konkrétní případ z mluvené scény je převeden do obecné roviny - prostředkem je alegorie

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- **ROZPORNOST (DISKREPANCE)**
- Vyskytuje se především v novějších dramatických textech
- Nejde o rozpor psychologicky srozumitelného jednání mezi promluvou postavy a jejím mimicko-gestickým jednáním (např. když se postava přetvařuje) – jde vlastně o extrémní případy komplementarity

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Rozpornost mezi jazykovou a mimojazykovou informací se objevuje v moderním dramatu – součást snahy zrušit hlavní principy dramatických textů, např.:
 - zobrazení jednání
 - návaznost dějů
 - fikcionalitu
 - (...)
 - odstranění vztahů identity a komplementarity

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Příklad – **Samuel Beckett „Čekání na Godota“**
ESTRAGON: Já jdu pryč.
(Nepohne se.)
ESTRAGON: Tak jdem?
VLADIMÍR: Jdem.
(Nehýbají se.)
VLADIMÍR: Tak jdem?
ESTRAGON: Jdem.
(Nehýbají se.)
- **Nejde o Vladimírovu a Estragonovu psychologii, ale o rozpor mezi jazykovým a mimojazykovým předáváním informace**

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Tři typy vztahů mezi jazykovým a mimojazykovým předáváním informace se neobjevují v jednotlivých dramatech izolovaně, nýbrž se variabilně překrývají
- Analýzu lze provést jen na inscenovaném dramatickém textu (plurimediální text), abychom mohli uvažovat mimojazykové prostředky

Předávání informace / Vzájemný vztah jazykového a mimojazykového předávání informace

- Inscenační praxe se proměňuje, proto se v inscenační historii jednoho dramatu může korelace vztahů posouvat
 - klasicistní tragédie – dominuje vztah *identity*
 - moderní psychologizující či ideologizující pojetí – objevuje se vztah *komplementarity a rozpornosti*
- Mluvený hlavní text je problematizován, zpochybňován nebo popírán

TEORIE DRAMATU

PŘEDÁVÁNÍ INFORMACE

VZTAH MEZI INFORMOVANOSTÍ POSTAVY A DIVÁKA

zdroj: Manfred Pfister: Das Drama

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **ROZDÍLNÁ INFORMOVANOST**
- Předávání informací ve vnějším komunikačním systému a předávání informací ve vnitřním informačním systému
 - stupeň informovanosti postav se stále proměňuje
→
 - stále se proměňuje vztah mezi stupněm informovanosti postav a diváků

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Friedrich Dürrenmatt:
 - Když ukážu dva lidi, kteří spolu pijí kafe a mluví o počasí, o politice nebo o módě, mohou to dělat sebeduchaplněji, a přesto to ještě nebude dramatická situace a dramatický dialog. Musí se k tomu přidat něco, co učiní jejich rozmluvu zvláštní, dramatickou, dvojsmyslnou. Jestliže divák třeba ví, že v jednom šálku s kávou je jed, nebo že je dokonce v obou šálkách, pak se z toho vyklube rozhovor dvou travičů a tímto trikem se z pití kávy stává dramatická situace, z níž, na její půdě, vzniká možnost dramatického dialogu.

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Rozdílná informovanost se týká dvou okolností:
 - rozdílů ve stupni informovanosti mezi dramatickými postavami (každá postava má jinou míru informací) – **vnitřní komunikační systém**
 - rozdílů mezi informovaností postav a publika – **vztah mezi vnějším a vnitřním komunikačním systémem**

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Míra (stav) informovanosti postav:
 - z prehistorie si přinášejí určité předchozí vědění
 - důležité je, co postavy artikulují
 - co není artikulováno, není relevantní – je třeba respektovat fiktivní status postavy
 - další informace přijímají postavy v rozhovoru, pozorováním svého okolí... atd.
 - v průběhu děje je možné uvést pro každou dramatickou postavu sumu jejích informací

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Informovanost publika
 - relevantní jsou informace, které publikum získá během rozhovorů postav a prostřednictvím mimojazykových kódů a kanálů

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Rozdílná míra informovanosti postav a publika má dvě příčiny:
 - 1. publikum je přítomno u všech rozhovorů, postavy se účastní jen některých rozhovorů → publikum je schopno shrnout míru informovanosti té které postavy a uvést ji do vztahu
 - 2. předchozí informovanost postav je pro publikum faktorem nejistoty – divák do konce hry neví, jestli už postava artikulovala všechny své předchozí vědomosti, nebo jestli mu ještě některé informace tají

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- oba momenty mají protichůdný efekt a jejich násedekem jsou protikladné struktury rozdílné míry informovanosti:
- 1. příklad – vzniká informační náskok diváka
- 2. příklad – vede k informačnímu zpoždění diváka

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **INFORMAČNÍ NÁSKOK DIVÁKA**
- V divadelní historii je informační náskok diváka dominujícím typem textu
- Struktura informačního náskoku dovoluje divákům rozeznat rozdíly ve stupni informovanosti postav navzájem → vědomí víceznačnosti každé situace (pro každou postavu jinak)
- Příklad – Plautus: „Blíženci“ a Shakespeare „Komedie omylů“

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **INFORMAČNÍ ZPOŽDĚNÍ DIVÁKA**

- V průběhu celého textu dominuje jen zřídka kdy
- Sofokles „Král Oidipus“
- Kleist „Rozbitý džbán“
 - V prvních scénách divák nemá informaci o pachateli – má informační zpoždění proti soudci Adamovi (který je pachatelem)
 - Napětí – to je odstraněno, pak má divák informační náskok vůči ostatním postavám hry, kteří pachatele ještě neznají

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Ibsen
 - Analytická technika – divák má informační zpoždění, ale ne v celé hře – viz Nora

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **SHODNÁ INFORMOVANOST (KONGRUENCE)**
- Rozdíl informovanosti = 0
- Jen málo textů má shodnou informovanost během celého průběhu děje.

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **Beckett „Čekání na Godota“**
 - Postavy se objevují izolovaně, bez předchozí souvislosti
 - Nejistitelná minulost
 - Předváděná situace není jedinečnou krizovou situací, ale stav, kde počátek ani konec není možno zjistit či předvídat...
 - Vladimír a Estragon jsou přítomni na jevišti oba současně a nepřetržitě – proto nejsou žádné rozdíly v informovanosti

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **DRAMATICKÁ IRONIE**
- Dramatická ironie ≠ ironie v dramatu
 - Ironie v dramatu – užívá ji fiktivní postava a funguje již ve vnitřním komunikačním systému
- Dramatická ironie – rétorická figura: jazykové nebo mimojazykové jednání postavy získá pro recipienta na základě jeho větší informovanosti dodatečný význam, který protiřečí původní intenci postavy

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Příklad – Shakespeare „Dva šlechtici z Verony“
- Julie vychvaluje věrnost svého milého Protea:
 - „Můj Proteus se zrodil pod hvězdou věrnosti. Jeho slovo platí, jeho sliby jsou svaté. Jeho láska ryzí a úmysly má ryzí. (...)“

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Publikum však těsně předtím slyšelo dlouhý Proteův monolog, kde mj. říká:
 - „Když opustím Julii, je to zrada.
Milovat Sylvii je taky zrada.
Přebrat ji příteli je třetí zrada.
Stejná moc, co mě vedla k přísaze,
mě dneska vede k trojnásobné zradě.
Z lásky jsem přísahal, z lásky teď zradím.“

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Divák tedy vnímá slova Julie s pocitem ironie – ví o pravých úmyslech Protea.
- Je zde rozpor mezi významem zamýšleným postavou a jeho výkladem u publika – rozdíl mezi informovaností postavy (Julie) a publika

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- Dramatická ironie vzniká ve vzájemném prolínání vnitřního a vnějšího komunikačního systému
- Jazykové nebo mimojazykové vyjádření postavy získá pro recipienta na základě jeho větší informovanosti dodatečný význam – ten protiřečí intenci postavy.

Předávání informace /Vztah mezi informovaností postav a diváka

- **Král Oidipus**

- Rozpor mezi záměrem Oidipových promluv a jednání a mezi vědomím diváků o jejich důsledcích